

ВІДГУК ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА

на дисертацію Никоненко Людмили Володимирівни

«Соціально-психологічні особливості впливу медіапрактик

на становлення політико-правової свідомості студентів»,

подану на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук

за спеціальністю 19.00.11 – політична психологія

Феномен політичної свідомості у цілому та його різновидів зокрема сміливо можна вважати центральною проблемою політичної психології. Враховуючи тісний зв'язок політичної та правової сфер у житті особистості й суспільства, значний інтерес викликає такий різновид суспільної свідомості як політико-правова. Особливого значення вивчення політико-правової свідомості набуває стосовно молоді – соціально-демографічної групи, яка, з одного боку, є найбільш вразливою та чутливою до багатьох соціальних впливів; а з іншого – виступає потенціалом розвитку будь-якого суспільства. А враховуючи той факт, що вагому роль у житті сучасної молоді почали відігравати різні інформаційно-комунікативні технології, тему дисертації Л. В. Никоненко можна без сумніву визначити як своєчасну та актуальну в науково-теоретичному й прикладному аспектах.

Аналізуючи зміст дисертації, можна констатувати наступне. Її автор чітко й коректно визначила мету, об'єкт, предмет і завдання свого дослідження, логічно побудувала траєкторію дослідницького пошуку та, відповідно, структуру усієї роботи.

Спираючись на широке коло вітчизняних і зарубіжних наукових джерел, у першому розділі дисертації автор детально аналізує феномени політико-правової свідомості й медіапрактик. Зокрема, логічно обґрунтовується не лише можливість, але й необхідність синтезу категорії «політико-правова свідомість» при розгляді ряду соціально-психологічних явищ; визначено та описано систему чинників цього феномена. Ретельно розглядається проблема впливу інформаційного простору на сучасну політико-правову свідомість, що позначається концептом «медіапрактики політико-правового змісту» (С.39). При цьому вказаний вплив розглядається: по-перше, на соціальних рівнях

різної «масштабності» (від традиційних мас-медіа до освітніх медійних ресурсів і віртуальних спільнот у соціальних мережах); по-друге, у контексті широкого кола психологічних маніпулятивних механізмів і технік, що використовуються сучасними медіа (підрозділ 1.2). Інтерес викликає авторська система критеріїв класифікацій існуючих медіапрактик, зокрема базова типологія за критерієм медійної активності особистості (пасивний, реактивний та активний типи), а також схема 1.1. (С.57), котра ілюструє системний зв'язок медіапрактик і політико-правової свідомості у контексті різних (соціальних та індивідуальних) чинників.

Зміст другого розділу дисертації свідчить про сформованість у її автора навичок організації та проведення емпіричних наукових досліджень, знань і вмінь у галузі психодіагностики, експериментальної психології та психометрії. Як позитивний момент можна оцінити поєднання кількісної та якісної дослідницьких стратегій, а також логічне обґрунтування та детальний опис кожного з п'яти етапів дослідження (підрозділ 2.2). Враховуючи квазіекспериментальний характер власного дослідження, дисертантка чітко визначила комплекс незалежних, проміжних і залежних змінних. Все це у поєднанні з умілим застосуванням набору непараметричних і параметричних статистичних методів дозволило отримати загалом надійні та достовірні результати. Цікавими також видаються описані у цьому ж розділі дані, що стосуються впливу проміжних змінних на політико-правові уявлення студентів.

Найбільший інтерес, звичайно, становить третій розділ дисертації, у якому наведено опис та інтерпретацію основних результатів комплексного емпіричного дослідження. Варто відзначити доволі значний масив емпіричного фактажу різнопланового характеру. Зокрема тут наведені соціально-психологічні характеристики кожного з трьох типів (пасивний, реактивний та активний) студентських медіапрактик політико-правового змісту й медіаповедінки студентів загалом. Крім того, в роботі визначається частотність і значущість впливу різних груп інформаційних джерел на політико-правову свідомість молоді. Зокрема дисертантка описує парадокс, при якому такі джерела як соціальні мережі та тематичні інтернет-сайти за частотою звернень суттєво обходять первинні соціальні групи (сім'ю та друзів, С.128), хоча й

поступаються їм за рівнем довіри (С.134). Враховуючи вікові та соціально-психологічні особливості молоді, цілком закономірним уявляється виявлений факт, що студенти протиставляють мас-медіа та соціальні медіа (адже останні, фактично, стали частиною близького соціального оточення). Заслуговують на увагу дані про інформаційний вплив на свідомість студентів у освітньому середовищі ЗВО, зокрема щодо готовності багатьох студентів довіряти викладачам у політико-правових питаннях. Своєрідним «смісловим ядром» дисертації можна вважати дані четвертого етапу дослідження (підрозділ 3.3), котрі відображають соціально-психологічні особливості впливу конкретних медіапрактик на структурні компоненти політико-правової свідомості студентської молоді. Наявні графічні схеми полегшують сприймання багатьох статистичних результатів у кожній із шести груп досліджуваних.

Практичної цінності дослідженню Л. В. Никоненко надає авторська тренінгова програма, спрямована на підвищення політико-правової компетентності студентів і профілактику маніпулювання їхньою свідомістю у медійному просторі (підрозділ 3.4). Результати експериментальної апробації програми дозволяють розглядати її як перспективну психолого-педагогічну технологію.

Проміжні та загальні висновки мають досить чіткий та науково коректний характер, відповідають поставленим меті та завданням. Впевнені, що вони становлять інтерес і для політичної, і для соціальної психології, а також соціології, політології та комунікативістики. Зміст автореферату відображає основні положення дисертації. Наведені у роботі результати пройшли належну апробацію.

За загальної позитивної оцінки змісту дисертації Л. В. Никоненко вважаємо можливим висловити окремі побажання та зауваження.

1. У процесі теоретико-методологічного аналізу концепту «політико-правова свідомість» (підрозділ 1.1.) доречною була би згадка про системний підхід до вивчення зв'язку політичного та психічного життєвих просторів (зокрема правового та інформаційного), запропонований російським дослідником О. І. Юр'євим (1992) на основі «пентабазисних» схем В. О. Ганзена. Вважаємо, що такий крок сприяв би глибшому аналізу як

феномена політико-правової свідомості, так і проблеми, що знаходиться в центрі уваги дисертантки.

2. У підрозділі 1.3. під час опису феномена «медіапрактик» дисертантка згадує поняття «політичні практики» (С.50). При цьому чомусь поза увагою автора залишаються питання, котрі логічно виникають у цій ситуації, зокрема: «Як саме взаємопов'язані ці практики?», «Яке поняття є ширшим?», «Чи можуть медіапрактики мати різний ступінь усвідомленості (як і політичні практики)?» тощо. На жаль, у тексті дисертації ми не знайшли чітких відповідей на ці питання.

3. Емпіричне дослідження охоплювало студентів, що навчаються лише у закладах вищої освіти м. Києва. Сама дисертантка при цьому зазначає: «в столичних ЗВО навчаються вихідці з різних регіонів України...» (С.82), що дозволяє їй розглядати вибірку як репрезентативну. Але оскільки серед п'яти виділених автором проміжних змінних (особиста участь у політико-правових подіях, фах, стать, вік, курс) не було місця проживання, фактично не було можливості визначити рівень територіальної репрезентативності вибірки. Отже, ми не знаємо, яку частку опитаних складала київська молодь, а яку – вихідці з «провінції» та з яких саме регіонів. Враховуючи існування відомих регіональних відмінностей у політичній свідомості молоді, виникає питання про зовнішню валідність отриманих результатів, можливість їхньої екстраполяції на студентів з інших (зокрема російськомовних) регіонів України.

4. Описуючи три типи студентських медіапрактик політико-правового змісту (пасивні, реактивні та активні; підрозділ 3.1), бажано було б проаналізувати їх у контексті такого психологічного чинника як рівень інтернет-адиктивності кожної групи. На С.123 дисертантка згадує та стисло аналізує тенденцію інтернет-залежності значної частини опитаних, але робить це лише стосовно всієї вибірки (на даному етапі дослідження). Тим самим вона втрачає можливість аналізувати виокремлені медіапрактики в контексті впливу їх на психологічне здоров'я молоді.

5. Дані експериментальної апробації авторської тренінгової програми засвідчили її ефективність при роботі зі студентами, котрі використовують

пасивні та активні медіапрактики (С.186). Натомість, автор не наводить жодних пояснень (або хоча б припущень), чому експериментальний вплив виявився малоефективним для студентів із реактивними медіапрактиками (особливо, враховуючи відносну поширеність ряду з них).

Хочемо підкреслити, що вищезазначене має швидше рекомендаційний характер і не впливає на загальне позитивне враження від роботи.

Узагальнення вищенаведеного дозволяє констатувати, що дисертація **Никоненко Людмили Володимирівни «Соціально-психологічні особливості впливу медіапрактик на становлення політико-правової свідомості студентів»** є оригінальним, самостійним, цілісним і завершеним дослідженням, котре має теоретичну новизну та сприяє розв'язанню однієї з нагальних проблем сучасної політичної психології. Зміст і оформлення дисертації відповідають вимогам *«Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника»*, затвердженого постановою КМУ № 567 від 24.07.2013 р. (з наступними змінами, внесеними постановами КМУ), а її автор заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.11 – політична психологія.

Офіційний опонент: завідувач кафедри
загальної, вікової та соціальної психології
імені М. А. Скока Національного університету
«Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка,
доктор психологічних наук, доцент

О. Ю. Дроздов

Підпис О. Ю. Дроздова засвідчую

Начальник відділу кадрів
НУЧК імені Т. Г. Шевченка

Л. Ф. Лук'яненко